

XUFAR TARIXI VA XALQ ETNOGRAFIYASINING MANBAVIY XUSUSIYATLARI

Nasriddinov Dilovar Muslixadim o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti _____ stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Xufar vohasining tarixiy manbalardagi o'rni, aholining ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, shajaraviy an'analari hamda xalq etnografiyasining o'ziga xos jihatlari yoritilgan. Muallif tomonidan Xufar aholisi turmush tarzini aks ettiruvchi yozma manbalar, xalq og'zaki ijodi va toponimik ma'lumotlar tahlil qilinadi. Xususan, Davlatboy Mahmudov asarlarida keltirilgan genealogik ro'yxatlar, laqab va avlod tizimi, mahalliy madaniyat va marosimlarning tarixiy ildizlari o'rganilgan. Maqola Xufar xalqining ijtimoiy tuzilishi va madaniy xotirasini o'rganishda yangi yondashuvlarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: Xufar, etnografiya, shajara, laqab, xalq og'zaki ijodi, toponimiya, Davlatboy Mahmudov, tarixiy manbalar.

Abstract: This article explores the significance of the Khufar oasis in historical sources, the socio-economic life of its population, genealogical traditions, and distinctive aspects of folk ethnography. The author analyzes written sources, oral folklore, and toponymic data that reflect the lifestyle of the Khufar inhabitants.

In particular, the genealogical lists, nickname and lineage system, and historical roots of local culture and rituals presented in the works of Davlatboy Mahmudov are studied. The article offers new approaches to studying the social structure and cultural memory of the Khufar people

Keywords: Khufar, ethnography, genealogy, nickname, folklore, toponymy, Davlatboy Mahmudov, historical sources.

Xufar vohasi O'zbekiston janubidagi qadimiy tarixiy-madaniy hududlardan biri bo'lib, u o'zining boy madaniy merosi, ijtimoiy tuzilishi va etnografik o'ziga xosligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bu hudud qadimdan dehqonchilik, hunarmandchilik va chorvachilik bilan shug'ullanib kelgan aholining yashash maskani sifatida shakllangan¹. Tarixiy manbalar, xalq og'zaki ijodi va toponimik ma'lumotlar Xufarning o'ziga xos tarixiy o'rni va xalq madaniy xotirasini o'rganish imkonini beradi.

Xufar vohasi haqida dastlabki yozma manbalar. Dastlabki yozma manbalarda Xufar aholisi faoliyati ko'proq tabiiy muhit, ijtimoiy munosabatlar va mehnat jarayonlari kontekstida tasvirlanadi. "Hujamqara", "Xoja Isoqko'li", "Hujachaqa" kabi toponimlar xalq tarixiy xotirasining muhim qismi sifatida qadimiy an'analarni saqlab qolgan.

¹ Ashirov A. O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi,

Bunday nomlar orqali nafaqat geografik joylashuv, balki oʻtmishdagi diniy va ijtimoiy munosabatlar ham aks etadi.

Bu jihatdan Xufar toponimiyasi xalq tafakkuri, diniy qarashlari va ijtimoiy oʻzaro munosabatlari bilan uzviy bogʻliqdir. Shu bois mazkur maʼlumotlar tarix, etnografiya, lingvistika hamda sotsiologiya sohalari uchun qimmatli manba boʻlib xizmat qiladi.

Davlatboy Mahmudov asarlarida Xufar xalqining aks etishi. Davlatboy Mahmudovning ilmiy va adabiy merosi Xufar tarixini oʻrganishda muhim manbalardan biridir. Uning “Laka va laqabnomai dar Xufar” asari Xufar aholisi hayoti, urf-odatlar va ijtimoiy munosabatlarini oʻrganish uchun alohida ahamiyatga ega. Muallif laqablarning kelib chiqish sabablari, ularning ijtimoiy maʼnolari, kasb-hunar, axloqiy fazilat yoki jismoniy belgilar bilan bogʻliqligini chuqur tahlil qiladi.

Mahmudovning tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, Xufar jamiyatida laqab va shajaraviy tizim faqatgina nom yoki oilaviy anʼana emas, balki jamiyatdagi mavqe va ijtimoiy aloqalarning belgisi sifatida qaralgan. Bu holat xalq tafakkurida tarixiy xotira va nasl-nasabga hurmat anʼanasining mustahkamligini koʻrsatadi².

Xufar shajaralari va genealogik tizimining oʻziga xosligi. Xufar aholisi orasida shajaraviy anʼanalar chuqur ildiz otgan. Davlatboy Mahmudov keltirgan “avlodiy Xufariyon” roʻyxatlari (Kargas, Azvazand, Tohiron, Bobiy Musho, Maxsumxo, Qamoxo, Gurdamak, Borisxo Qotilxo, Rahimboiy, Mahmazamon, Rüz, Loshik, Hujacho, Suydiy, Tetar va boshqalar) Xufarning ijtimoiy tarkibini aks ettiradi.

Mazkur genealogik maʼlumotlar xalq tarixini tiklashda muhim manba sifatida xizmat qiladi. Chunki har bir avlod nafaqat oʻz nomi bilan, balki oʻsha davrning ijtimoiy munosabatlari, turmush tarzi va qadriyatlari bilan bogʻlangan. Shu bois Xufar shajaralarini oʻrganish orqali mintaqaning madaniy va tarixiy taraqqiyoti haqida kengroq tasavvur hosil qilish mumkin.

Xufar xalqining etnografik merosi. Xufar aholisi oʻzining marosimlari, kiyinish madaniyati, xalq oʻyinlari, bayramlari va diniy urf-odatlar bilan ajralib turadi. Bu jihatlar xalqning turmush tarzi, eʼtiqodi va dunyoqarashini aks ettiradi. Ayniqsa, toʻy marosimlari, bahoriy bayramlar va diniy udumlar xalq madaniyatining jonli ifodasi hisoblanadi³. Mahmudovning yozishicha, bu urf-odatlar orqali xalqning ichki birlik hissi, tarixiy xotira va jamiyatdagi hamjihatlik qadriyatlari mustahkamlanib kelgan. Shu sababli Xufar etnografiyasi — bu faqat folklor yoki anʼanaviy madaniyat emas, balki tarixiy tafakkurning uzluksiz davomidir.

Xufar tarixi va xalq etnografiyasini oʻrganish jarayonida yozma manbalar, ogʻzaki ijod, toponimiya va shajaraviy maʼlumotlarning uygʻun holda tahlil qilinishi muhim ahamiyatga ega. Davlatboy Mahmudov kabi mahalliy tadqiqotchilarning ishlari

² Mahmudov Davlatoy. Xufar. - Toshkent 2025

³ Кармышева Б.Х. Очерки этнической истории южный районов Таджикистана и Узбекистана (по этнографическим данным). –Москва: Наука, 1976

Xufarning ijtimoiy hayotini, urf-odatlarini va tarixiy xotirasini ilmiy jihatdan tiklash imkonini beradi. Xufar vohasi bu borada O‘zbekiston janubiy mintaqalaridagi xalq madaniyatini chuqur o‘rganish uchun noyob manba bo‘lib, uning o‘rganilishi milliy tarixshunoslik uchun dolzarb masalalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ashirov A. O‘zbek xalqining qadimiy e’tiqod va marosimlari. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi,
2. Mahmudov Davlatboy. Xufar. - Toshkent 2025.
3. Кармышева Б.Х. Очерки этнической истории южный районов Таджикистана и Узбекистана (по этнографическим данным). –Москва: Наука, 1976